



ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים ל"ט עמוד א'

בגמ', אתרוג נמי דכתיב ולקחתם לכם, לכם, משלכם היא.

[א]. ואיתא (סוכה מ"א): "תנו רבנן ולקחתם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד. לכם משלכם, להוציא את השאול ואת הגזול, מכאן אמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולב של חבירו, אלא אם כן נתנו לו במתנה".

הנה **בדעת זקנים מבעלי התוספות** (פרשת אמור פרק כ"ג, פסוק מ') מפרש האי קרא בדברי חז"ל, וז"ל: "ולקחתם לכם, אמרו רבותינו ז"ל **משלכם להוציא את השאול ואת הגזול שלא יא סניגורו קטיגורו**, משל למלך ששלח שלוחו לגבות בעיר מגבית שלו, לאחר שגבה מצאו עירוני אחד קפחו ונטל את כליו וכל מה שבידו. לימים הוצרך העירוני הזה לדון לפני המלך, ובא לשכור מי שילמד עליו זכות לפני המלך, ומצאו לאותו הגבאי ואמר לו מה אתה עושה בכאן, אמר לו יש לי דין לפני המלך ואני מבקש לשכור מי שידבר בשבילי, אמר לו תן לי מה שגזלת ממני ואני אדבר בשבילך, החזיר הכלים בלבד והלך לו, למחר בא לדון לפני המלך שאלו יש לך אדם שילמד עליך זכות, אמר לו הרי פלוני שילמד עלי זכות, אמר לו מה זכות יש לך ללמד על, זה אמר להם אני אומר לכם מה עשה לי חבירי זה כשהלכתי לגבות מגבית המלך מעיר פלוני, עמד עלי בדרך וקפחני ונטל כל אשר לי והכלים הללו הם מקצת כלים שהחזיר לי על מנת שאלמד עליו זכות, התחילו הכל ואמרו **אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגורו**".

ומקור הדברים הוא **בירושלמי** (סוכה פ"ג, ה"א) **פסיקתא דר"כ** (ס"י כ"ז) **ובמדרש רבה** (ויקרא פ"ל, ו'), אמנם שם המשל הוא רק על **להוציא את הגזול**, והדע"ז כותבים זאת גם על **שאול**, ואכן **במדרש תנחומא** (אמור ס"י י"ח) מובא משל כזה גם על דרשת להוציא את השאול ואת הגזול. ומשכבר הימים ציינתי לעצמי לתרץ בזה הערת **החיד"א** (ברכי יוסף או"ח ס"י תרמ"ט ס"ק א') על **האליה רבה** (שם), דהנה האלי' רבה הביא המשל הנ"ל בשם **הרוקח** (הל' סוכה ריש ס"י ר"כ), ותמה עליו החיד"א למה הביאו בשם הרוקח "והיאך נעלם ממנו שהוא דברי רז"ל ואיתמר בי מדרשא (מד"ר שם) ואפס קצוה בירושלמי (שם) פרק לולב הגזול". אמנם הרוקח כותב כמו הדעת זקנים הנ"ל **להוציא את השאול ואת הגזול** משל וכו', וזה מה שהעתיק האלי' רבה, ובירושלמי ובמדרש הנ"ל שמציין החיד"א, כתוב רק **להוציא את הגזול**, וכדלעיל דזה נמצא רק בחלק ממהדורות המדרש תנחומא.

[ב]. אך באמת, לכאורה יש להבין לפי משל זה שהוא טעמא דקרא על "לכם", מדוע נאסר גם לולב השאול, הלא בשאול לכאורה ליכא למימר נעשה סניגורו קטיגורו, והיאך כלל שייך לומר משל זה על אדם ששואל ברשות, ובעניי לא מצאתי עד הנה מי שיעמוד בזה. והאיר השי"ת את עיני **שהאור שמח** בחידושייו לסוכה (ה"י ר"מ שמהה שם) תמה **אעיקר דינא** מדוע באתרוג שאול אינו יוצא יד"ח, ולעומת זאת במתנה על מנת להחזיר יוצא [דיוקו הוא בעיקר בדברי הרא"ש שאף בסתמא יוצא עיי"ש], ולכאורה מאי נפק"מ לגבי ה'לכם'. ומחלק, דאם יארע אונס לד' מינים ויאבדו או ינזקו בעת שיהיו אצל המקבל או השואל, דאם הוא שואל ונאנס הרי הוא גנב באונס שחייב בתשלומים ובמילא מתברר שאלו הד' מינים היו גזולים ולא נפיק בהו, ובמתנה אפילו על מנת להחזיר, אי נאנס וניזוקו וכדומה, יהיה פטור עליהם [לפי השי' שאם נאנס לא בטלה המתנה עיי"ש], וא"כ לא היה בידו גזול. ולפי"ז החשש בשאול הוא, שיגיע לידי גזול, ואתי שפיר משל הנ"ל גם על שאול, שעלול לבוא לידי גזילה. [ואכתי לא ניחא, דזה אינו להלכה כמו שכתב עצמו שם (ע"י תרנ"ה ס"ד, ומשנ"ב סקט"ו), כי גם במתנה ע"מ להחזיר מתבטלת באונס].

[ג]. עוד י"ל ע"פ מה שכתב בספר **עקידת יצחק** (שער ס"ו הפרק השביעי), שמבאר באריכות ענין המשל הנ"ל, שהתוה"ק ציוותה שבהגיע עת חג הסוכות, ושמתם לפני ה"א להוכיח שכספכם וזהבכם אינו שלכם, אלא בטל ומבוטל לרצונו ית"ש, ועי"ז נשפעים עליו רוב השפעות חומריות לכל ימות השנה, ובעת שאדם נפיק בלולב שאינו משלו, הרי **גזל את עצמו**, שבכך ח"ו מוכיח שלכספו וזהבו יש חשיבות יתירה אצלו, יותר ממה שהתורה ציוותה, ואינו מאמין ח"ו שע"י התאמצותו להדר במצוות חג הסוכות משפיע על עצמו כל טוב, ובכך גזול את עצמו. וא"כ טעם זה שייך, בכל לולב שאינו שלו, וללא נפק"מ אם גזל או שאל או אפילו קנה בשותפות, כי בכל דרך כזאת הרי הוא גזול את עצמו, ודו"ק. ובזה מובן שפיר המעשה שהביא **השערי תשובה** (ס"י תרנ"ה ס"ק י"ב) וז"ל: "לולב אחד קנאו גביר אחד להרב החסיד מוהר"ר דוד הכהן, ואביו של שיירי כנסת הגדולה העלהו בדמים וקנהו לעצמו, ואמרו לו, שלא היה לו לעשות כן מפני כבודו, והשיב, הרב החסיד גדול כבודו, אך במצות ה' אין חולקין כבוד לרב, **דיותר קרוב אדם אצל עצמו**, לעשות מצוה, שצוה הקב"ה משום אדם, **ושבחוהו על התשובה הזאת**", ע"כ. והיינו, שרצה בעצמו לבזבז **כספו** בשביל מצוה זו, אף שיתכן שהיה יכול לקבל אחרי זה אתרוג זה במתנה על מנת לצאת בו יד"ח, כפי שהיה נהוג אז בעיירות ישראל, אך מדין קרוב אצל עצמו רצה לבזבז בעצמו את כספו על זה.

וזה עולה יפה עם ביאורו של **הבן איש חי** בספרו **בן יהודע** (סוכה מ"א): וז"ל: מעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, שהיו באין ספינה, ולא היה לולב אלא לרבן גמליאל בלבד, שלקחו באלף זוז וכו', למה לי למימר שלקחו באלף זוז, **להודיעך כמה מצות חביבות עליהן**. וקשה, למה נאמר 'עליהן' דמשמע על כולן, ולכאורה לאו משמע מהכא ענין זה של חיבוב מצוות אלא על **רבן גמליאל** ולא על רבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, דהם לא היה להם משלהם אלא לקחו מן רבן גמליאל. ונ"ל דבאמת מן ידיעה זו שהודיע לנו התנא שלקחו באלף זוז יצא לנו חיבוב מצוות אצל רבן גמליאל, ועוד למדנו מזה התנצלות על שלשה התנאים שעמם, שלא יאמר אדם אין המצוות חביבות עליהם, והראיה שלא קנו לולב מכיסם אלא פטרו עצמן בשל רבן גמליאל, לכך הודיע לנו שקנאו באלף זוז. **ומזה אנו יודעים שלא היה נמצא אלא לולב אחד**, שאם נמצא עוד שניים ושלש, לא היה יכול זה בעל הלולב למכרו באלף זוז, על כן מן הערך הגדול הזה נדע שלא היה עוד אחר, והשתא ממילא לא יבא אדם לומר על שלשה הרועים הקדושים הנזכרים שלא היו המצוות חביבות עליהם, ולכך לא קנו משלהם, דבאמת לא היה אלא רק אחד, ובדין הוא שיקחו הנשיא, עכ"ל [ונבר פי' כן בקוצר אמרים **בערוך לנו** ד"ה להודיעך בפ"י הראשון].



ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

והיינו שאם היו עוד לולבים, היו הם קונים מכספם, ולא סומכים על לולבו של הנשיא ר"ג, כי יש הענין לבזבז מכספו על מצות ד' מינים, ולפי זה נפקא אף לקבל במתנה גמורה ד' מינים לא לכתחילה, דצריך להתחייב בהוצאות מכספו וזהו על מצוה זו, וכדלעיל.

[ד] אך עדיין לא ניחא לדברינו הנ"ל, מה דאמרו בגמ' "מכאן אמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חבירו, אלא אם כן נתנו לו במתנה", והלא במתנה נמי לא הוציא מעות על זה, ולפי דברינו הנ"ל בכל אופן צריך להוציא מכספו על מצוה זו, דאל"ה הוא גוזל את עצמו.

ויש לבאר ע"פ מה שדייק בשו"ת ערוגת הבשם (ה"א סי' קצ"ו אות א), דמהו אלא א"כ נתנו לו במתנה, והלא בוודאי נפיק ביה דבכך כבר אינו של חברו, ומה הוכרחה הברייתא להוסיף זאת. וביותר, מנ"ל להגמ' להלן דמתנה על מנת להחזיר מהני בלולב, אולי דווקא שהוא שלו לגמרי. ורוצה בתחילה לומר, דדווקא במתנה על מנת להחזיר מהני לו בלולב, דבכך המקבל מתחייב שיעבוד ממון לבעלים של הלולב אם לא יחזיר הלולב, ובכך הוא כמו כל מוכר וקונה שהתחייב ממון ועדיין לא שילם אך כבר יכול לקנות על ידי חוב הממון (עי' משנ"ב תרנ"ח סק"י דלא ס"ל הכי, אך ע"י שדה חמד מע' ל' כלל קמ"א אות כ"ד שמיקל), ובעת שמחזיק הד' מינים שהם מתנה על מנת להחזיר יש לו כרגע חוב ממוני מדין דחייב להחזיר, ולכך היו לולב שלו, ומשמע מדבריו דמתנה גמורה גרע טפי ממתנה על מנת להחזיר.

ובכך מבואר שפיר קו' הבן איש חי הנ"ל, ללמדך שמצות חביבות עליהן, ולכאורה עליו, אך ממה שנתנו אחד לחברו במתנה על מנת להחזיר, דהלא סגי שהראשון קיבל גמליאל במתנה על מנת להחזיר, ולשני יכול ליתן במתנה גמורה כי בכל אופן אינו יכול לתת יותר ממה שיש לו, וזה יצטרך לחזור לרבן גמליאל לאחר שכולם יקיימו מצוותן, אך ע"י שכל אחד נתן לחברו במתנה על מנת להחזיר, כל אחד מהם התחייב ממון למי שנתן לו, ובזה הראו חביבות המצוה שהתחייבו מכספם וזהבם וכנ"ל, ודו"ק.

פסחים ל"ח עמוד ב'

בגמ', אמר קרא שבעת ימים מצות תאכלו מצה הנאכלת לשבעת ימים יצתה זו שאינה נאכלת לשבעת ימים אלא ליום ולילה.

[ה] והנה, בגדר זה של מצה הנאכלת לשבעה ימים, הסתפק הג"ר צבי פסח פראנק זצ"ל (מקראי קודש ח"ב, פסח סי' א) האם צריך שהמצה תהיה ראויה מרגע התקדש חג הפסח, ועד מוצאי שבעת הימים ללא הפסק כלל, או שצריך שיהיה ראוי בכל יום מימי הפסח לשיעור זמן, אך לא צריך שיהיה רצוף.

ויש נפק"מ רבה למעשה, דהנה הגמ' (קידושין ל"ה). מוכיחה שהמן הספיק לבאי הארץ בכניסתם לארץ עם יהושע בן נון, עד ט"ז ניסן, ובט"ז ניסן הקריבו קרבן העומר ואכלו מהתבואה החדשה, והקשו התוס' (ד"ה אקרוי עומר) בשם הירושלמי, מדוע לא אכלו בני ישראל בליל ט"ז ניסן מהתבואה החדשה, ויבוא עשה של אכילת מצה, וידחה לא תעשה של איסור חדש [עיי"ש בירושלמי מה שתיירן], ותירצו התוס' דגזרינן כזית ראשון שהוא מצוה אטו כזית שני שהוא כבר באיסור חדש.

ומדייק הגרצ"פ פראנק זצ"ל, דלכאורה יש להקשות על הירושלמי, הכיצד אפשר לאכול מצה של חדש, והלא אין המצה ראויה לכל שבעה, דמיד כזית השני כבר נאסרת אותה מצה. אלא אי נימא, דדי שבכל יום יש רגע של היתר באותה מצה, הרי שביום הראשון של פסח היה היתר כזית ראשון, ונאסר עד הקרבת העומר ביום השני של פסח, וכעת כבר שרי לגמרי, וא"כ לאותה מצה היה היתר בכל יום, ומוכח מהירושלמי שדי בשעה קלה בכל יום להתיר את המצה, ולא בעי שיהיה מותר כל שבעת הימים ברציפות, א"ש.

[ו] איברא דכבר קדמו להגרצ"פ פראנק זצ"ל, הרה"ק החידושי הרי"ם זצ"ל (בחי' לקידושין שם) שמפלפל הרבה ובאריכות בדברי התוס' והירושלמי, ובסיפא דדבריו נגע אף בחקירתו של המקראי קודש הנ"ל, ומוכיח מהירושלמי ממש בדבריו, אך מוסיף ודוחה הראיה, ומקשה ביותר, דלכאורה אין שום ראיה לחקירה זו, דהלא אותו כזית מצת מצוה שנאכל בליל הפסח, לא היה לו שום היתר בעולם גם לא לדגע אחד, וכל מה שיכול לאוכלו היה מדין עשה דוחה ל"ת, אך כשנדייק באותו כזית הנאכלת למצוה, לה אין היתר כל שבעה, וא"כ למעשה נפיק ידי חובתו במצה שהיא עצמה אינה ראויה לכל שבעה, והדק"ל.

ומבאר, דמצה שאינה ראויה לכל שבעה, היא כמו בסוגיין חלת תודה ורקיקי נזיר, שכעבור יום ולילה יאסרו מדין נותר, ולכם הם עצמם אינם ראויים לשבעה גם אם מצות התורה היתה חיוב עשה דאכילת מצה בכל שבעת הימים, אך מצות אלו נאסרים מדין נותר ולא היינו יכולים לאוכלם. אמנם מצה זו של חדש, אילו מצות עשה של התורה היתה לאכול הרבה כזיתים בכל שבעת ימי הפסח, בוודאי היה ממשיך העשה לדחות הלא תעשה של חדש, וכל מה שאינו יכול לאכול כי התורה לא ציוותה יותר מכזית אחד, וא"כ המצה ראויה לכל שבעה, רק אין לי חיוב לאוכלם כל שבעה, ולק"מ על הירושלמי, ובמילא ליכא ראיה לחקירה הנ"ל, [ועעו"ש שמביא ראיה מוכחת לדבריו מיבום באלמנה מן האירוסין (יבמות כ:)] דאי אסור ביאה שניה, היאך מותר ביאה ראשונה והרי אינה יכולה להתעבר מביאה ראשונה, ובאינו יכול להקים שם לאחיו, ליכא מצוה דיבום וכו', ואח"כ דוחה ראייתו, אך נשאר בסברתו הנ"ל, דהמצה ראויה לכל שבעה, [עיי"ש].

[ז] ולפי סברתו העמוקה של החי' הרי"ם, תתורץ שפיר תמיהת הבית אפרים על השאגת אריה. דהנה התוס' (סוכה ל. ד"ה משום וכו') הקשו דלמה לי קרא דאין יוצאים במצה של טבל, תפוק ליה דהוה מצוה הבאה בעבירה. והקשה השאגת אריה (סימך צ"ו) על תוס', דאי לאו קרא הוה אמינא עשה דמצה ידחה לא תעשה דטבל כדין כל עשה שבתורה שדוחה ל"ת ולכך איצטריך קרא.

והקשה הבית אפרים (י"ד סי' ס"ז) על השאגת אריה, דדברי השאגת אריה צ"ע. דהנה העשה דמצה יש רק בלילה הראשון, והל"ת דטבל יש כל שבעה. וא"כ הכזית מצה של טבל אינה ראויה לכל שבעה, ובמילא לא נפיק ביה. וסליק בצ"ע. ולהחי' הרי"ם מתורץ שפיר השאג"א, ודו"ק.